

Lausuntopyyntö luonnoksesta itäisen Suomen ohjelmaksi

Kainuun maakunta on saanut olla mukana sekä itäisen että pohjoisen Suomen ohjelmien valmistelussa. Kainuun liitto arvostaa tätä mahdollisuutta ja on osallistunut sekä valmisteluryhmän että neuvottelukunnan työhön aktiivisesti molempien ohjelmien osalta.

Kainuun liitto pitää erinomaisena asiana, että maan hallitus on tunnistanut itäisen Suomen erityistarpeet ja perustanut suuralueen kehittymistä tukevan ohjelmatyön. Ohjelmatyön rakenteet ovat koko pääministeri Orpon hallituksen kauden ajan ainutkertainen mahdollisuus käydä vuoropuhelua ministeriöiden ja maan hallituksen kanssa suuraluetta koskevasta politiikasta.

Ohjelmatyön toimeksianto on hyvin laadittu. Kuusi otsikkoa, joiden alle ohjelmassa esitetään toimenpide-esityksiä, vastaavat itäisen Suomen kehittämisen pullonkauloja ja muodostavat siten hyvän kehikon ohjelmalle.

Periaatetason huomioita ohjelmasta

Itäisen Suomen ohjelman valmistelua on haastanut julkisen talouden tilanne. Valmistelussa ei ole ollut tiedossa, onko ohjelmaan ja siinä esitettyihin toimenpiteisiin tarkoitus kohdentaa uutta rahoitusta. Yhtäaikaisten valtionhallinnon eri sektoreita koskevat säästövelvoitteet vaikuttavat heijastuneen merkittäväällä tavalla toimenpide-esityksiin, jotka jäävät valitettavan ylätasoiksi. Kainuun liitto pitää selvänä, että nykyisestä geopolitiisesta tilanteesta ulospääseminen ja suuralueen pitkäaikaisista rakenteellisista haasteista selviytyminen vaatii itäiseen Suomeen kohdennettavaa uutta rahoitusta.

Ohjelmaluonnoksen yksi periaatteellisista ongelmista liittyy siihen, että sen toimenpide-esitykset liittyvät itäisen Suomen tilannekuvaan, mutta konkreettiset ja alueelliset kohdennusesitykset itäiseen Suomeen jäävät puuttumaan. Suomesta vaikuttaa puuttuvan perinne tehdä alueellisesti kohdennettua lainsäädäntöä tai rahoituspäätöksiä ja tämä näkyy valitettavan vahvasti itäisen Suomen ohjelmaluonnoksessa.

Itäisen Suomen ohjelman valmisteluprosessissa on neuvottelukunnan kokouksissa kiitettävästi käyty sisältökeskustelua ja kuultu laajasti sidosryhmiä. Valmisteluprosessin

kuluessa esitetyt näkemykset eivät kuitenkaan juurikaan näy ohjelmaluonnoksessa. Sekä itäisen Suomen että pohjoisen Suomen ohjelmia on valmisteltu samanaikaisesti. Ohjelmaluonnokset eivät ole keskenään yhteismitallisia. Itäisen Suomen ohjelman toimenpide-esitykset eivät ole yhtä konkreettisia kuin pohjoisen Suomen ohjelman esitykset.

Koska nämä periaatteelliset haasteet ovat jääneet ohjelmatyössä ratkaisematta, Kainuun liiton mielestä itäisen Suomen ohjelmaluonnos ei esitettyssä muodossaan vastaa suuralueen tilannekuvaan. Ohjelmaluonnoksen poliittisessa käsittelyssä kannattaa huomioida itäisen Suomen maakuntien yhdessä valmistelemat toimenpide-esitykset, jotka on julkaistu jo elokuussa (asiakirja löytyy esimerkiksi Kainuun liiton sivuilta:

<https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2024/08/Itaisen-Suomen-maakuntien-esitykset-toimenpiteista-Itaisen-Suomen-ohjelmaan-2024.pdf>

Ohjelmaluonnoksen sivulla 12 todetaan, että ”Vähenevä väestömäärä on tarkoittanut myös taloudellisen toiminnan vähenemistä.” Kainuun, eikä välttämättä koko muunkaan itäisen Suomen osalta, tämä pitää paikkaansa. Kainuu on pienenevästä väestöstään huolimatta onnistunut kasvattamaan talouttaan ja vahvistamaan edellytyksiä aluetalouden kestäväen kasvun jatkumiselle. Väestökehitys, saavutettavuuteen sekä investointimahdollisuuksien realisointiin liittyvät haasteet vaikeuttavat kuitenkin kasvun jatkamista ja maakunnan kasvupotentiaalin hyödyntämistä koko Suomen kansantalouden hyväksi.

Kommentit otsikoittain ohjelmaluonnokseen

1. Toimet, joilla voidaan lisätä kestäväen kasvun mahdollisuuksia ja uusia investointeja sekä vahvistaa Suomen kilpailukykyä ja alueiden elinvoimatekijöitä

Toimenpide-esityksistä puuttuu pääsääntöisesti konkretia tai niissä viitataan johonkin jo meneillään olevaan muuhun ohjelma- tai strategiatyöhön. Varsinaisista esityksistä maakuntien yhteisiä esityksiä vastaa parhaiten esitys perustaa Invest in -tiimejä itäiseen Suomeen kasvun tuottamiseksi.

Kainuun liitto esittää, että otsikon alle lisätään seuraava toimenpide-esitys:

- Tunnistetaan alue strategisena kohteena, jossa vihreiden investointien vauhdittamiseksi työ- ja elinkeinoministeriön varaamasta 400 miljoonan euron määrärahasta osoitetaan 75 miljoonaa euroa korvamerkittynä itäisen Suomen hankkeisiin. Määräraha kohdistetaan ELY:n kautta yrityksille.

Rahoituksen pullonkaulojen avaamisen tarve koskettaa kipeästi koko itäisen Suomen aluetta. Tästä huolimatta toimenpide-esitykset koskevat vain Etelä-Karjalaa ja Kymenlaaksoa. Kainuun liitto esittää tämän vuoksi, että ohjelmaan lisätään toimenpide-esitys:

- Käynnistetään Finnveran erityisen riskinoton rahoitussalkku Itäiseen Suomeen – pilottihanke, jossa pilotoidaan 100 miljoonan euron rahoitus. Se antaa Finnveralle mahdollisuuden tukea yrityksiä suorilla lainoilla ja korkeammalla riskillä itäisessä Suomessa.

Rahoituksen pullonkaulojen avaamista koskevissa toimenpide-esityksissä esitetään, että Etelä-Karjalaan ja Kymenlaaksoon kohdennetaan Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) lisärahoitusta ja että rahoituksen käyttökohteita laajennetaan vastaamaan muuta itäistä Suomea. Lisäksi esitetään, että tavoitellaan koko itäisen Suomen saamista tukialueeksi I vuonna 2028 alkavalla ohjelmakaudella. Kainuun liitto edellyttää, että itäisen Suomen ohjelmaan kirjataan, ettei Kaakkois-Suomeen kohdennettavaa rahoitusta oteta Itä- ja Pohjois-Suomen rahoituskehyksestä eikä tukialuetavoitteet muuta Itä- ja Pohjois-Suomen mahdollisuuksia jatkaa nykyisessä muodossaan yhtenäisenä tukialueena.

Kainuun liitto tukee vahvasti toimenpide-esityksistä erityistalousalueen perustamisen sekä yritysten omistajavaihdosten edistämistä. Myös tutkimus- ja innovaatiotoiminnan kiihdyttämisestä ohjelmaluonnoksessa on hyviä periaatetason kirjauksia, mutta konkreettiset toimenpide-esitykset hallitukselle päätettäviksi jäävät puuttumaan. Konkreettinen esitys voisi olla esimerkiksi Business Finlandin alueellisen läsnäolon ja aktiivisen toiminnan lisääminen resursoimalla jokaiseen itäisen Suomen maakuntaan oma alueyhdyshenkilö.

2. Toimet, joilla voidaan kestävästi hyödyntää puhtaan energian mahdollisuuksia ja digitaalista puhdasta kasvua

Sähkön kantaverkon kehittämisen osalta linjaukset ovat erittäin hyviä. Niin sanotun vaaralinjan osalta ohjelman kirjauksen on Kainuun liiton mielestä oltava esitettyä suurempi. Jotta sähköintensiiviset investoinnit ovat mahdollisia koko Kainuun, Pohjois-Karjalan ja Etelä-Karjalan alueille tulevien vuosikymmenten alueella, 400 kV:n -yhteys on rakennettava proaktiivisesti. Yhteyden puuttuminen estänee mahdollisten investoreiden suunnitelmia alueelle jo nyt.

Ohjelmaluonnoksen sivulla 16 todetaan, että ”Vaaralinja merkitään jo Pohjois-Karjalan maakuntakaavaan yhteystarpeena Kontiolahdesta pohjoiseen.” Tämän lauseen perään Kainuun liitto esittää täydennettävän lisätietona, että ”Vaaralinja on jo huomioitu ja osoitettu Kainuun voimassa olevassa tuulivoimamaakuntakaavassa 2035 (ei lainvoimainen).”

Kokonaisuudessaan Kainuun liitto pitää tätä osiota ohjelmaluonnoksessa varsin hyvänä.

3. Toimet, joilla lisätään kestävä matkailun vetovoimaa

Toimenpide-esitysten merkittävin puute on, ettei niissä erityisesti huomioida itäisen Suomen matkailualan pk-yrityksiä. Itäisessä Suomessa matkailutoimialalla yrityskoko on pieni, mikä heikentää taloudellista valmiutta sietää kriisejä.

Luontomatkaillen edistämiseksi Metsähallitukselle on varattava riittävät resurssit.

4. Toimet, joilla edistetään osaamista ja osaavan työvoiman saatavuutta

Ohjelmaluonnos tunnistaa hyvin sen, että taloudellinen kasvu keskittyy yleensä alueille, joissa tutkimus- ja kehitystoimintaan on panostettu. Tästä näkökulmasta on valitettavaa,

ettei toimenpide-esityksessä tunnisteta valtion meneillään olevien toimenpiteiden vaikutusta TKI-toiminnan heikentymiseen esimerkiksi Kainuussa.

Pääministeri Petteri Orpon hallitus on sitoutunut tavoitteeseen nostaa TKI-panostusten osuus 4 %:iin BKT:sta vuoteen 2030 mennessä, Kainuun liitto tukee vahvasti tätä tavoitetta. Tavoitteeseen pääseminen edellyttää kuitenkin, että valtio kantaa alueellisesti tasapuolisen vastuunsa jokaisesta tutkimuslaitoksesta ja TKI-panoksesta. Erityisen tärkeää tämä on Kainuun kaltaisissa maakunnissa, joissa ei ole omaa yliopistoa.

Valtio on parhaillaan lakkauttamassa Kainuusta Ystävyyden puiston tutkimuskeskusta sekä päättänyt karsia Luonnonvarakeskuksen toimitiloja ja toimintoja niin, ettei organisaatiolle jäisi enää toimipistettä Kainuuseen. Kainuussa jokaisella maakuntaan sijoitetulla tutkimuslaitoksella ja tutkijalla on korvaamattoman tärkeä merkitys, jotta maakunnan TKI-toiminta pystyy kehittymään maan hallituksen tavoitteen mukaisesti. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi valtion pitäisi sitoutua turvaamaan itäisen Suomen maakunnissa sijaitsevat tutkimusyksiköt.

Luonnonvarakeskuksen läsnäolo ja tutkimustoiminnan jatkuvuus Kainuussa pitää turvata etsimällä siihen Kainuun alueellisten toimijoiden ja LUKE:n yhteistyöllä kustannustehokas ja kestävä toimintamalli. Orpon hallituksen kuluvan vuoden päätös panostaa biotaloussektorin kasvuun, kilpailukykyyn ja kannattavuuteen kohdentamalla 10 miljoonaa euroa vuosittain (2024 – 2027) elintarvikeviennin, huoltovarmuuden ja metsäsektorin arvoketjujen edistämiseen tulee hyödyntää LUKE:n toiminnan jatkamiseen Kainuussa ja rahoittaa siihen tarvittava tutkimusinfrastruktuuri.

Tavoite turvata itäisen Suomen maakunnissa sijaitsevat yksiköt on ehdottoman tärkeä myös koulutusyksikköjen osalta. Kajaanin yliopistokeskukseen tulee lisätä työelämän tarpeisiin vastaavaa yliopistokoulutusta. Ensi vaiheessa tulee valmistella ja käynnistää aluksi määräaikaisena toteutettava luokanopettajakoulutus.

Otsikon alla olevaan laatikkoon ”Tavoitetta edistävät toimet, joista on linjattu jo aiemmin” on kirjattu edellisen hallituksen päättämiä toimenpiteitä, kuten ”Lisärahoitus opettajankelpoisuuteen johtavien opintojen ja tutkintoon johtavan koulutuksen järjestämiseksi vastaamaan Kainuun ja Ylä-Savon osaamistarpeisiin sekä helpottamaan varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien työvoimapulaa.” Tämä ei ole linjakasta nykyisen hallituksen lanseeramaa työtä ajatellen.

5. Toimet, joilla vahvistetaan koko Suomen turvallisuutta, huoltovarmuutta ja omavaraisuutta

Otsikon alla ei ole toimenpide-esitystä tietoliikenneinfrastruktuurin vahvistamisesta, joka on alueella akuutti turvallisuus-, elinvoima- ja huoltovarmuusongelma. Kainuun liitto esittää, että toimenpide-esityksiin kirjataan:

- Vahvistetaan merkittävästi itäisen Suomen tietoliikenneinfrastruktuuria.

Lisäksi Kainuun liitto esittää, että toimenpide-esityksiin kirjataan:

- Varmistetaan lentoliikenteen tarpeiden mukainen toimintavarmuus hybridivaikuttamisen varalta.

Itäisen Suomen maakunnat esittivät ohjelmaan kirjattavaksi myös riittävien rajavalvonnan resurssien turvaamisen. Nyt Rajavartiolaitoksen budjetti ei riitä kattamaan nykyisenlaajuisen toiminnan ylläpitämistä, vaan itärajan tilanteesta huolimatta toimintaa sopeutetaan. Kainuun liitto esittää, että ohjelman toimenpiteeksi kirjataan:

- Turvataan riittävät rajavalvonnan resurssit.

Toimenpide-esitykset eivät huomioi itäisen Suomen väylien heikon nykytilanteen suhdetta koko maan turvallisuuteen. Suuralueen liikenneinfrastruktuuria on parannettava huoltovarmuuden ja sotilaallisen liikkuvuuden tarpeet huomioiden. Siksi Kainuun liitto esittää, että toimenpiteisiin kirjataan maakuntien yhteisistä esityksistä esimerkiksi:

- Varataan hallitusohjelman rahoituskehyksestä 200 M€ itäisen Suomen siltahankkeisiin.
- Varataan määräraha alemman tieverkon ylläpitoon ja kehittämiseen varmistamaan mm. puunhankinnan ja ruokatuotannon kuljetuksia ja huoltovarmuutta.

Maakuntien yhteisistä esityksistä on jätetty lisäksi pois terveydenhuollon huoltovarmuuden parantamiseen liittyvät esitykset. Kainuun liitto esittää, että toimenpide-esityksiin kirjataan:

- Huolehditaan hyvinvointialueiden riittävästä resursoinnista ylläpitämällä ja kehittämällä itäisen Suomen terveydenhuollon infrastruktuuria, kuten sairaalaverkoston.
- Turvataan suurten henkilömäärien hoitokapasiteetti laajamittaisissa kriisitilanteissa huolehtimalla riittävästä kiinteistö- ja hoitoinfrastruktuurista.

6. Toimet, joilla lisätään alueen (fyysistä ja digitaalista) saavutettavuutta

Osion merkittävin puute Kainuun näkökulmasta liittyy kirjauksiin lentoliikenteestä, jotka ovat maakunnan saavutettavuuden kannalta elinehto, puhumattakaan kainuulaisesta yrityskentästä. Pelkästään Kajaaniin kohdistuvasta lentoliikenteestä ja lentoasemasta riippuvaisten yritysten yhteenlaskettu liikevaihto on 1,2 miljardia euroa vuodessa.

Kainuun liitto esittää, että toimenpiteestä numero 35 poistetaan kokonaan seuraavat lauseet: ”Valtio on tukenut väliaikaisesti reittilentoja Helsingistä Joensuun, Jyväskylän, Kajaanin, Kemin ja Kokkolan lentokentille vuodesta 2021 lähtien. Pääministeri Petteri Orpon hallitus päätti budjettiriihessä syksyllä 2023 jatkaa maakuntalentojen tukea vuoteen 2026 asti ja hakea jatkoneuvotteluissa kaupunkeja yhdenvertaisesti kohtelevaa sopimusmallia. Hallitus tarkastelee Suomen sisäisen lentoliikenteen osalta kaupunkien saavutettavuutta yhdenvertaisuus huomioiden kevään 2025 puoliväliriihessä. Nykyinen sopimus on voimassa vuoden 2026 maaliskuun loppuun, ja option käytöstä vuosille 2026–2028 tulee päättää vuoden 2025 aikana. Lentoliikenteen ostojen kustannuksiin vaikuttavat ostettavien reittien lukumäärän ja sopimuskauden pituuden lisäksi esimerkiksi matkustajamäärät ja hankittu konetyyppi/koneen koko. Tarpeet voivat vaihdella reiteittäin”

Kainuun liitto esittää, että edellä mainitut lauseet korvataan ohjelmassa:

- Itäisen Suomen reittilennoista Kajaanin ja Joensuun lennot varmistetaan valtion ostopalveluina.

Edelleen kohdassa 35 toimenpide-esitys julkisesti tuetusta henkilöjunaliikenteestä ei sisältänyt konkretiaa. Kainuun liitto esittää, että osioon kirjataan:

- Parannetaan henkilöjunaliikenteen vuorotarjontaa ja käynnistetään yöjunaliikenne mahdollisimman nopeasti itäisessä Suomessa.

Toimenpide-esitys numero 34 toteaa liikenne 12 -suunnitelman etenemisen eikä sisällä siihen esityksiä itäisen Suomen näkökulmasta. On tärkeää, että itäisen Suomen ohjelmalla ohjataan liikenne 12 -suunnitelman valmistelua ja todetaan esimerkiksi, ettei liikennejärjestelmän kehittämisen rahoituksen painopistettä saa vahvistaa vain Länsi-Suomeen (TEN-T -ydinverkot) ja että poikittaisyhteyksien kehittäminen on otettava liikennepolitiikan yhdeksi strategiseksi tavoitteeksi. Itäiselle Suomelle on hyvä asia, jos valtion rahoituksessa tulee lisää rahoitusta perusväylänpitoon.

Saavutettavuuden osalta ohjelmaluonnos pohjautuu kokonaisuudessaan vahvasti jo tehtyihin linjauksiin. Ohjelma ei myöskään tilannekuvassa saavutettavuuden osalta tunnista kaikkia geopolitiikan uudesta tilanteesta johtuvia muutoksia, kuten itäisen Suomen raidekapasiteetin täyttymistä Saimaan kanavan sulkeutumisen jälkeen. Kainuun liitto muistuttaa, että Savon ja Karjalan ratojen välityskykyä parantavat toimenpiteet olisi siksi tärkeä saada ripeästi vauhtiin.

Tietoliikenneyhteyksien osalta toimenpide-esityksessä ei ole konkretiaa. Itäisessä Suomessa tarvitaan kipeästi lisää kiinteää verkkoa, jotta 5G-yhteys saataisiin kattamaan aluetta laajemmin (3G -verkon alasajo on harventanut ja heikentänyt nykyisen mobiiliverkon kuuluvuutta koko alueella). Kainuun liitto edellyttää, että itäisen Suomen ohjelmalla turvataan tähän valtion talousarviossa riittävä rahoitus sekä kuntien mahdollisimman alhaiset rahoitusosuudet.

Kainuun maakuntahallitus
18.11.2024